

Kirjoittaja Piispa Tituksen polvella Kreetalla

Liisa Marjatta Järvinen:
NAISEN MYYTTINEN SÄIKÄHDYS
Yliopistopaino, Helsinki University Press 1996 (2. p 2001)

Laudatur-pastoraalin tutkimustyö, Helsingin
tuomiokapituli, 1997,
ohjaajina Raija Sollamo ja Wille Riekkinen.
Painotuotteeseen on lisätty paratiisirunoja ja muutettu
ulkoasua
enemmän kaunokirjalliseksi.

SISÄLLYSLUETTELO:

Johdanto

1. ALUSSA OLI PARATIISI

”Jumalan henki liikkui vetten yllä” (Raamattu)
”Alussa Jumala loi taivaan ja maan”
”Tuli ilta ja tuli aamu”
”Herra Jumala istutti puutarhan itään, Eedeniin”

”Yksin päivät valkeavat” (Kalevala)
”Ilmattaresta emosta”
”Munat vierähti vetehen”
”Kulki äitinsä kohussa”

Jumalatar saapuu paratiisiin (Kreetta)
Paratiisisaari kolmen mantereen välissä
Jumalattaren ykseys ja moneus
Tomusta esiinkaivettu korkeakulttuuri

Jumalatkkin viihtyvät paratiisissa (Raamattu, Kalevala,
Kreetta)
Äiti Maa ja hänen tyttärensä
Myyttien kuvakieli ja mieli
Jumalallinen ikävä

2. IHMISEN PAIKKA PARATIISISSA

”Viljelemään ja varjelemaan” (Raamattu)
”Jumalan kuvaksi hän hänet loi”
”Tämä se on!”
Paratiisin aistinautinnot

”Näki lastun lainehilla” (Kalevala)
”Mäet kylvi männiköiksi”
”Sano syntyjä syviä”

”Otti miehen itkemästä, urohon urisemasta”

”Homo ludens” (Kreeta)
Meren yli mailleen
Mielihyvän siteet
Kumppanuusyhteiskunta

”Rakkaus ja luonto – paratiisin portinpielet” (Raamattu,
Kalevala, Kreeta)
”Kaunein on se jota rakastaa”
”Siellä viehättävä omenalehto, alttarit savuavat”
Äiti Maan korut lainassa

3. NAISEN ASKELEET PARATIISISTA

”Hän otti siitä hedelmän ja söi ja antoi myös miehelleen”
(Raamattu)
Tiedonjanoinen nainen
Miksi juuri käärme?
Lankeemuksen yhteinen häpeä

”Jo minulta valta vaipui” (Kalevala)
Kateus vie kalat mereen
Taivaanvalojen kosminen näytelmä
”Suu kivistä, pää savesta”

”Valehtelee kuin kreetalainen” (Kreeta)
Paratiisin valtaus ja tuho
Sinuhe egyptiläinen Kreetalla
Muuan muuttumisleikki

Terveisiä paratiisista (Raamattu, Kalevala, Kreeta)
Paratiisin väliaikaisuus
Naisen seksuaalisuus – synti vai ilo
Luomakunnan yhteinen maailma

4. NAISEN UUSI TULEMINEN

Myyttien ikkunat tulevaisuuteen (Raamattu, Kalevala,
Kreeta)
Tieteellinen genesiskertomus
Puiden juurevat puheet
Käärmeen tie kalliolla

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Seuraavassa JOHDANTO sekä POIMINTOJA eri osioista
ja lopuksi LÄHTEET.
Kirjaa saatavissa kustantajalta ja kirjastoista,
kirjakaupoistakin voi kysäistä.

JOHDANTO

Tutkimuksen aihe. – Tutkimukseni aihe on enemmän
syntynyt kuin tehty. Se on syntynyt innostuksesta, joka on
herännyt aiheeseen liittyvillä kursseilla ja
mielenkiintoisten ihmisten tapaamisissa sekä omissa
sisäsyntyisissä visioissani.

Kiinnostus Raamatun alkukertomuksiin syntyi Wille Riekkisen johtamalla raamattuteologisella kurssilla vuosina 1985-1987. Kreetan antiikille sytyin Pentti Laasosen ja Mitro Revon vetämällä Pappisliiton opintomatalla Kreetaan 1993, aiheena ”Antiikin ja kristinuskon juuret”. Kalevala ja kansanrunous on aina kiehtonut mieltäni ja naistutkimuksen pariin minua ovat houkuttelleet alan kirjat ja omat kokemukseni naisena ja pappina.

Tämän tutkimuksen hahmottamiseksi olen käynyt keskusteluja paitsi ohjaajieni Raija Sollamon ja Wille Riekkisen kanssa, useita kertoja, myös kerran Raimo Harjulan, Päivi Setälän ja Juha Pentikäisen kanssa. Alun perin olen tehnyt tutkimustyötäni osana ns laudatur-pastoraalia (Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli), mutta nyt minulla on ilo kutsua kuka tahansa lukija mukaan.

Otsikoksi merkitsemäni lause ”Naisen myyttinen säikähähdys” kertoo jo paljon tutkimukseni luonteesta. Sen lisäksi seuraavassa muutama sana selitykseksi ja johdannoksi.

Tutkimuskohteet. – Olen valinnut kolme myyttistä aihekipppua, joiden kautta yritän löytää erityisesti naista koskettavia näkökulmia. Nuo kolme myyttisikermää ovat Raamatun alkukertomukset (Genesis 1-3), Kalevalan luomis- ja naistemat (naisista lähinnä Ilmatar ja Louhi) sekä Kreetan minolainen kulttuuri.

Tutkittavat alueet eivät ole keskenään yhteismitallisia, siitä huolimatta niissä on paljon toisiinsa rinnastuvaa.

Genesiksen ja Kalevalan kertomukset ovat sanallisia myyttejä, Kreetan minolaisuus pääasiassa arkeologisissa kaivauksissa löydettyä esineistöä ja sen tulkintaa. Lisäksi kreikkalaiseen mytologiaan sisältyy minolaisuutta ja Kreetaa sivuavia aiheita.

Käsittelytapa. – Tarkastelen tutkimukseni kohteita pääsääntöisesti kirjallisina tuotteina.

Sen lisäksi mukana on eksegetiikkaa Raamatun alkukertomusten osalta, kansantiedettä Kalevalan osalta ja antiikinhistoriaa Kreetan minolaisuuden osalta. Voidaan siis puhua monitieteellisestä tarkastelutavasta.

Tutkimuksen kieli ja kirjoitustapa on edelläsanotusta johtuen asiategstiä vapaampaa, paikoitellen kaunokirjallista. Olen hyödyntänyt kaunokirjallisuutta sekä tyylin että materiaalin muodossa. Välilehdille olen ripotellut lukijan päänvaivaksi omia ”paratiisirunojani”, jotka ovat syntyneet Raamatun luomiskertomusten innoittamina. Ja mitä kaikkea löytyykään rivien välistä.

Tutkimuksen tarkoitus. – Tutkimuksen tarkoituksena on enemmän kysellä kuin vastata. Kysymyksiä tehdessäni yritän pitää mielessäni erityisesti naisnäkökulmaa, vaikka maailma suurimmalta osalta lienee yhteinen ja erottelematon molemmille sukupuolille.

Tavoitteena on, että työ itse asettaisi kysymyksensä,

yllättäisi tekijänsä uusilla kysymyksillä, ei välttämättä vastauksilla, vaikka nekin ovat tervetulleita.

Lähtökysymyksenä on, mitä myytit kertovat ihmisen menneisyydestä ja mitä ne mahdollisesti tietävät jo tulevaisuudesta.

Taivaallisen pyhä perhe
aurinko, kuu ja tähdet
räjähtävä syntymäihme yöllä ulkona
ja perhetragedian alku:
hajaantukaa!
Avaruuden fuuga
etääntyvillä kiertoradoilla.
Avopari aurinkokunnassa
susipari kuutamossa
singlen yksinäinen tähdenlento.
(Liisa Marjatta Järvinen)

1. ALUSSA OLI PARATIISI

”Jumalan henki liikkui vetten päällä” (Raamattu)

(väliotsikoita:) Ennen alkua. Vesi assistenttina. Tähtien tähyäjät. Ristiäiset maailmankaikkeudessa.

Auringonnousun suunta. Paratiisien jatkumo (josta seuraavassa ote).

Paratiisien jatkumo: - Jumala istutti puutarhan valmiiksi ihmistä varten. Vaikka ihmisen paratiisikauteen kuului myös työnteko, Genesis ei tunne sellaista paratiisia, joka olisi saatu aikaan ihmiskäsin, ihmisen työllä. Sellaista ihminen on suuruuden hulluudessaan aina silloin tällöin höyrähtänyt tavoittelemaan, itse rakennettua paratiisia, historia tietää siitä esimerkkejä.

Sen sijaan Raamattu tuntee toisenlaisen paratiisien ”jatkumon”, jonka Jumala on valmistanut/valmistaa ihmisille: paratiisin puutarha – pyhä vuori – pyhä kaupunki.

Alkukertomusten paratiisikuvaukset ovat hyvin feminiinisiä, hedelmällisiä, täynnä syntymisen ihmeitä. Vuorten paratiisit näyttävät maskuliinisemmilta. Kaupunkiparatiisi on eniten kumpaakin - siinä voi nähdä vision kokonaisen ihmisen ja ihmisyyden täyttymisestä.

Oma paratiisinsa, joka on todellinen jo nyt, joskin yksilön kannalta aina hetkellinen, löytyy Laulujen laulun rakkauden puutarhasta.

”Yksin päivät valkeavat” (Kalevala)

(väliotsikoita:) Alussa oli nainen. Munat vierähti vetehen. Leikkivä jumalatar (josta seuraavassa ote).

Leikkivä jumalatar: - ”Ajat eelleen menevät” ja veen emo alkaa aktiivisesti järjestellä kaaosta: hän luo merelle rannat niemineen ja lahtineen unohtamatta kalahautoja,

lohiapajia, syövereitä ja karejakaan ”merimiesten pään menoksi”.

Tässä vilahtaa samanlainen leikkivä, lähes ilkkurinen, luojajumala kuin Psalmien Luojassa, joka loi Leviatanin, merihirviön, telmimään meressä (Ps. 104:26), tai Jobin kirjassa, jossa Herra kysyy Jobin mahdollisuuksia pyydystää krokotiili itselleen leikkikaveriksi (Job 40:29) tai kertoo luomisen alusta, jolloin ”aamun tähdet riemuiten karkeloivat ja Jumalan pojat huusivat ääneen iloaan” (Job 38:7).

Sananlaskujen kirjassa feminiiniseksi mielletty viisaus iloitsee osastaan, miten Herra loi hänet ”luomisensa esikoisena, ennen taivasta ja maata” omaksi ilokseen (Snl 8:30).

(väliotsikoita:) Kulki äitinsä kohussa. Ukko ylijumala. Tähtiä tähyämähän (josta seuraavassa ote).

”Tähtiä tähyämähän”: - Vielä maailman luomisen jälkeenkkin ”vaka vanha Väinämöinen, kulki äitinsä kohussa kolmekymmentä keseä, yhen verran talviaki”. Siinä mies ei elä vain naisensa siivellä, vaan suorastaan nahan sisässä, kohdussa. Mies on passiivinen ja avuton, äitiinsä kiinnittynyt.

Se mikä miehen lopulta sysäsi liikkeelle, oli tähtien ikävä - hänellä näyttää kohdussakin olleen tieto vastaluodusta maailmasta, jonka kuuta ja tähtiä ja päivänvaloa hän kaipaa nähdäkseen.

Samainen tähtien ikävä, joka ajoi hänet ulos kohdusta, nostaa hänet jaloilleen.

Puute, ikävä ja yksinäisyys ajaa taphtumia eteenpäin, eikä maailma vieläkään ole valmis. Mitä vielä puuttuu, siitä antoi vihjeen jo luomisrunon alku: ”Yksin syntyi Väinämöinen.” Naista puuttuu.

Jumalatar saapuu paratiisiin (Kreetta)

(väliotsikoita:) Paratiisisaari kolmen mantereiden välissä. Kauniit ilmat ja sateitten ajat. Meri yhdistää ja erottaa. Jumalattaren ykseys ja moneus (josta seuraavassa ote).

Kreetan paratiisisaari oli minolaisesta näkökulmasta katsottuna jumalaton ennen ihmisen tuloa. Ihmiset toivat tullessaan myös Jumalattaren, joka oli syntynyt saaren ulkopuolella maanviljelyskulttuurin keskellä, kehtonaan useampiakin paikkoja sivistyksen alkulähteillä lähinnä Lähi-Idässä, ehkä myös Afrikassa ja Mesopotamiassa.

Vuorenhuiput, luolat, rotkot ja virrat odottivat paratiisisaarella valmiina jumalia, niin kuin metsät, alangot ja ylängöt olivat valmiina ihmistä varten. Kreetan karstimaalle ovat tyypillisiä juuri luolat ja rotkot, maanalaiset virrat ja lähteet, jotka ovat kuin luodut jumalien asuinpaikoiksi ja uusien jumalien syntymäpaikoiksi.

(väliotsikoita:) Jumalattaren kunniaksi (josta seuraavassa ote).

Jumalattaren kunniaksi: - Vaikka ... kreikkalaisten historiaa ja kulttuuria koskevissa tiedoissa on vielä suuria aukkoja, tunnetaan ja tunnustetaan Gaian, Äiti Maan, ensisijainen olemassaolo (!) jo yleisesti. Alin kerrostuma vanhoilla jumalten palvontapaikoilla kuuluu feminiinisille jumaluuksille...

(väliotsikoita:) Naispatsaiden runsaus. Tomusta esiinkaivettu korkeakulttuuri. Sir Arthur Evansin löytö. Jumalattaren ajaton puhe (josta seuraavassa ote). Jumalattaren ajaton puhe: - Arkeologia on tehnyt mahdolliseksi kuunnella tänäänkin muinaisuuden jumalien puhetta, jonka sanavarasto koostuu pääasiallisesti luonnon vertauskuvista...

Jumalattarelle oli ominaista kiinteä, lähes fyysinen yhteys luontoon, jopa niin kiinteä, että Jumalatar kuoli ja syntyi uudestaan vuodenaikojen mukaan, loi nahkaansa kuin käärme, heräsi kotelostaan kuin perhonen. Tästä kaikesta kertovat hänen symbolinsa, joita löytyy maalauksina maljakoissa, sarkofageina pyhäköissä, patsaan muotoisina: käärme, perhonen, härkä, kyyhkyinen ja muut linnut, kuningatarmehiläinen, kuunsirppi, helmisimpukka, meri ja sen eläimet, kasvien osat, kaksoiskirves.

Kaksoiskirves ja härkä olivat tunnusomaisia Kreetalle, kaksoiskirves onkin tulkittu sekä härän sarviksi että kuun sirpiksi. Naisen elämässä vuorottelevat eri vaiheet kuukausittain niin kuin kuulla, kuunjumalatar niitä hallitsee. Härän sarvia koskettamalla mieskin sai voimaa, joka oli lähtöisin Jumalattaresta.

(väliotsikoita:) Minolainen uhriateria. Seksikäs jumalatar (josta seuraavassa ote).

Seksikäs jumalatar: - Hedelmällisyys ja yleensä luonnon läheisyys tekevät Jumalattaresta myös äärimmäisen seksuaalisen. Vuorenhuiput, luolat, virrat sisältävät vahvan seksuaalisen latauksen ja sellaisissa paikoissahan jumalat viihtyvät. Tämä seksuaalisuus heijastuu koko minolaiseen ihmisyyhteisöön. Mitä jumalat edellä, sitä ihmiset perässä - vai kuinka päin se on.

Luonnonläheisyyden ja seksuaalisuuden rinnakkaiselo antaa ajattelemisen aihetta. Miksi sama ei toistu meidän keskellämme! Miksi ylikorostunut seksuaalisuus ja aliarvostettu luonnonsuojelu eivät tänään näytä yltävän rakkaussuhteeseen keskenään? Puhemiehistäkö on puute ja puhenaisista?

Jumalatkin viihtyvät paratiisissa (Raamattu, Kalevala, Kreetta, yhteenvetoa)

(väliotsikoita:) Äiti Maa ja hänen tyttärensä. Raamatun

jumalattaret iljetyksiä. Jumalattarien persoonattomuus. Äiti Maan ”come back” (josta seuraavassa ote). Äiti Maan ”come back”: – Mitä sanoinkaan äsken ajan syklistä ja menneisyyden kädenlyönneistä tulevaisuuden kanssa: jumalattarien heikkouksissa saattaa piillä myös mahdollisuudet ”come backiin”... Sen sijaan että Äiti Maa olisi haudassa kääntänyt selkensä voittajalleen, hän naisellisessa oveluudessaan varmisti pääsynsä tulevaisuuteen salakuljettamalla jotakin itsestään voittajan reviiriin kristinuskon Marian kautta. Maria-kultissa on piirteitä, joissa näkyy Äiti Maan pikkusormi ja on vain ajan kysymys, milloin koko käsi sujahtaa läpi.

Franciscus Assisilainen (1181/82-1226), munkki, erakko ja pyhimys antaa Äiti Maalle tilaa ”Aurinkolaulussaan”, ei enää palvonnan kohteena vaan äitinä ja sisarena, jota kutsutaan ylistämään Herraa yhdessä veljien auringon, tuulen, tulen, ja sisarten kuun ja tähtien ja veden kanssa... Assisilaisen ansiosta Äiti Maa on päässyt uuteen Virsikirjaankin Jumalan luomistöistä laulamaan: - Päivästä päivään, äiti maa, ruokkia jaksat, kukoistaa... (virsi 455: 4). Kukoistava äiti, miten herkullinen kuva. Tavoiteltava. (väliotsikoita:) Neitsyt Maaria emonen. Eläköön taivaallinen valtiatar! Myyttien kuvakieli ja mieli. Myyttien välitila. Mahtava tuuli tuiversi vetten päällä. Feminiininen syvyys. Miksi yön taivas on pimeä? Jumalallinen ikävä. Ikävä luomisen käynnistäjänä. Jumalattaren mullistukset. Jumalan kädenjatke. Ukkosenjylinän pojat. Kohtalokas kolmiodraama (josta seuraavassa ote). Kohtalokas kolmiodraama: - Näiden myyttisten kuvausten loistossa ei voi muuta kuin ihmetellä, miksi Jumalalle/jumalille ei kuitenkaan riittänyt luonto ilman ihmistä...

Jumalan, luonnon ja ihmisen kolmiyhteys osoittautuu jatkossa hyvin kiinteäksi, lähes pyhäksi ja myös äärimmäisen herkäksi. Jos jokin näistä kolmesta puuttuu, se ilmenee häiriönä muualla.

Ilmatar katoaa näyttämöltä, kun ei löydä kumppania - poika menee menojaan eikä omista kasvoissa riittä kauan katselemista meren kuvajaisissa.

Raamatun Jumalan kuvasta sen sijaan kehittyy aktiivinen, utelias, elämännälkäinen olento, jossa hänen Jumalallaan on pitelemistä.

Minolaisten Jumalatar pirstoutuu itse kuviksi, joissa hän elää, ja hänen voimastaan kukoistaa myös Kreetan ihminen. Varsinkin naisella ja Jumalattarella on kohtalonyhteys.

Ilman vastapeluria, persoonallisia kasvoja omia kasvojaan vastapäätä, eivät edes jumalat pysy hengissä. Kuinka sitten ihminen.

Mies piti kutsut paratiisissa.
Hän kutsui villieläimiä

ja kutsui ne leijonaksi karhuksi ketuksi ahmaksi.
Hän kutsui karjaeläimiä
ja kutsui ne häräksi aasiksi lampaaksi hevoseksi.
Hän kutsui taivaan lintuja
ja kutsui ne kotkaksi haukaksi satakieleksi kiuruksi.
Kun mies päätti kutsut
hän kutsui itsensä yksinäiseksi.
(Liisa Marjatta Järvinen)

2. IHMISEN PAIKKA PARATIISISSA

”Viljelemään ja varjelemaan” (Raamattu)

(väliotsikoita:) Jumalan kuvaksi hän hänet loi. Jumalan kuva ei himmene. Kuninkaallinen Jumalan kuva. Ei paratiisia ilman ihmistä. Nainen heijastaa miehen kunniaa. ”Jokin ihmeellinen ristiriita”. Ei ole hyvä ihmisen olla yksinään. Maan mullasta ja miehen kylkiluusta. Jumala toi hänet miehen luo (josta seuraavassa ote).

Jumala toi hänet miehen luo: - Miehen ja naisen ensikohtaaminen tiivistyy ja terävöityy ilman viivytystä muutamaan silmänräpäykseen. Niiden räpäysten aikana ihminen viettää ensimmäistä juhlaansa, ensimmäistä jumalanpalvelustaan, ensimmäistä runonjulkistamistilaisuuttaan.

Juhla syntyy – rivien välit mukaan lukien – ilosta kahden ihmisen kesken, jumalanpalvelus kiitoksesta Jumalaa kohtaan, runo on niiden ilmiasu.

Kun Jumala johdatti uuden luomuksensa miehen eteen, tämä reagoi siihen riemulla ja mieltymyksellä:

Tämä se on! Tämä on
luu minun luustani
ja liha minun lihastani.
Naiseksi häntä sanottakoon:
miehestä hänet on otettu.

Tutkijat onnistuvat loihtimaan toinen toistaan herkullisempia haarukkapaloja näistä lauseista analysoidessaan niiden rakennetta. Piikkiin tarttuu rytmiä, ekstaasia, parallelismia, sanaleikkiä, huudahdusta, nimittämistä, tiivistymiä, muistumia vanhoista traditioista. Jäljelle jää sentään aimo annos lopultakin kumppaninsa kohdanneen miehen huudahdusta. Huudahdus onkin nimittämisen ohella inhimillisen puhekielen toinen perusfunktio.

Vaikka Kirkkoraamatun viimeisimmät suomentajat ovat edellistä käännoästä paremmin kääntäneet esiin myös ihmisen ilon, Raija Sollamon mielestä asian voisi ilmaista vieläkin vapautuneemmin: ”Tämä, tämä on vihdoinkin jotakin! Tämä kelpaa.”

Mikael Agricola tuntuu jo 1500-luvulla tavoittaneen jotakin olennaista, kun hän ikään kuin käsiään yhteen paukuttaen kääntää ihmisen ensisanoja suomenkielelle:

”Tämäpä kuitenkin luu omi minun luistani...”
(väliotsikoita:) Naiseksi häntä sanottakoon. Naisen työ.
Paratiisin aistinautinnot. He olivat molemmat alasti.
Olkaa hedelmälliset! Avoin jatkokertomus.

Näki lastun lainehilla (Kalevala)

(väliotsikoita:) Mäet kylvi männiköiksi. Noidan nuolet.
Minä kylvän kyyhättelen. Sano syntyjä syviä. Naisen
muisti. Mene Pohjan tyttärihin. Kalevala Pohjolan
veroiseksi. Otti miehen itkemästä, urohon urisemasta
(josta seuraavassa ote)

”Otti miehen itkemästä, urohon urisemasta”:

Väinämöisen ja Louhen kohtaamisella olisi ollut kaikki
mahdollisuudet nousta havumetsien suureksi
rakkaustarinaksi, mutta siitä muodostuikin kahden tietäjän
nousu ja tuho. On siis kysymys perisuomalaisittain
häviämistarina, mutta huonolle ei hävitä. Louhi häviää
Kalevan uroille, Väinämöiselle jolla on apunaan Ilmarinen
ja ajoittain myös Lemminkäinen. Väinämöinen häviää
Marjatan pojalle, koko Karjalan kuninkaalle.

(väliotsikoita:) Louhi, Pohjolan emäntä. Lentää
pimeyden huoneissa. Puoliksi ihminen, puoliksi demoni.
Akkavalta Pohjolassa. Itku on partasuun urohon (josta
seuraavassa ote).

”Itku on partasuun urohon”: - Ensikohtaaminen silmästä
silmaan Louhen ja Väinämöisen välillä tapahtuu
tragikoomisissa puitteissa. Kutsuhuutona on miehen
itku...

Väinämöinen on lähtenyt kosiomatkalle Pohjolaan,
emonsa yllytyksestä, ja joutunut Joukahaisen, mereen
hukkuneen Ainon veljen koston uhriksi ja ajelehtinut
kauan aavalla merellä. Kokkolintu, kiitollisena koivusta
jonka Väinämöinen kaskea kaataessaan jätti ”linnuille
lepeämiksi”, on kantanut hänet lopulta Pohjolaan
tuntemattomalle rannalle. Väinämöinen itkeä urisee nyt
eksyksissä ja tuulen pahoin pieksemänä nimettömällä
rannalla. Siinä on tilanne, josta Pohjan akka poimii hänet
veneeseensä (7. runo).

Väinämöinen, tietäjä iänikuinen, laulun ja soiton taitaja,
syntysanojen lukija, mutta naisuhteissaan epäonnekas
mies, ja Louhi, Pohjolan emäntä, noitavoimia omaava,
välillä linnuksikin muuntuva vahva nainen, tässä
asetelmassa kaartuu koko Kalevalan vahvin jännite.

Miehen dramaattinen itku johtaa Kalevalan
merkittävimpään viha/rakkaussuhteeseen, johon nivoutuu
monia muita jännitteitä: eteläinen Kalevala ja pimeä
Pohjola, Kalevalan uroot ja Pohjolan naiset. Sekä yksilö-
että yhteisötasolla ollaan riippuvaisia toisistaan ja samalla
rajussa kilpailutilanteessa.

Vahvempi näkökulma myös Louhesta käsin olisi tuonut
kansalliseepokseen aivan uusia ulottuvuuksia...

(väliotsikoita:) Ohoh sinua, ukko utra. Taiatko takoa
Sammon? Suomalaisen naisen malli.

”Homo ludens” (Kreeta)

(väliotsikoita:) Meren yli mailleen. Rauhanomainen törmäys. Kreettien rotu rohkea. Elämän sulo. Sininen apina kroomuspelossa. Malja ja miekka. Jumalattaren syliin. Kumppanuusyhteiskunta. Palatsit yksi maailman seitsemästä ihmeestä. Kuningas ja/tai kuningatar. Saaren kansa ja joen kansa. Lepohetki Kato Zakroksessa. Viinimaljojen laulut (josta seuraavassa ote). Viinimaljojen laulut: - Tärkeimpiin kaupankäynnin oheisilmiöihin kuului kirjoitustaidon leviäminen ja kehittyminen, kuvakirjoitus Egyptistä ja aakkoset Aasiasta...

Siinä missä egyptiläinen kuvakirjoitus minolaistui seinämaalauksiksi Kreetalla... siinä idän viisailta kulkeutuneet aakkoset puhkesivat lauluiksi koko kreikkalaisessa maailmassa.

Arkeologia on kuin mykkä elokuva, joka on sävellettävä jälkikäteen, jos mieli kuunnella sen ääntä.

”Katsellessamme maljakkomaalausten piiritansseja tai ruumiinvalvojaisia, voimme vain aavistaa niihin kuuluneet laulut ja niihin sisältyneet tunteet.” Näin herkistelee historiankirjoittaja ja kuulee kuin kuuleekin pientä kaikua korvissaan Ateenasta löydetyn viinikannun kylkeen kirjoitetusta runotuherruksesta: ”Tämä on lahja sille joka tänään tanssii kauneimmin kaikista tanssijoista” tai juomamaljasta, joka on kaivettu esiin Ischian saarelta: ”Minä olen Nestor-kuninkaan valtava tuoppi, joka minut tyhjentää, joutuu kohta seppelpäisen Afroditen himon valtaan.”

Näissä 725 eKr ajoitetuissa kirjoituksissa helisee jotakin siitä perinnöstä, jonka kreetalainen korkeakulttuuri jätti koko Kreikalle: viini, tanssi ja rakkaus, tiivistää historiankirjoitus...

Rakkaus ja luonto - paratiisin portinpielet (Raamattu, Kalevala, Kreeta, yhteenvetoa)

(väliotsikoita:) Kaunein on se jota rakastaa. Saaran kauneus ja Ainon korut. Se kuuluu jumaliin se mies. Seksuaalisuuden siunaus. Kohta kuin kuollut. Tulisitko Tuonen Tuomas? On sulla hautajaiset. Luonnon temppelit. Elämän puu keskellä pääkäytävää. (josta seuraavassa ote).

Elämän puu keskellä pääkäytävää: - Myyttien kuvat tarjoavat hedelmällisiä malleja hyödynnettäväksi tänä päivänäkin paratiisin porttien ulkopuolella...

Sen sijaan että puu kaadetaan pois kirkon tieltä, rakennetakoon kirkko puun ympärille - puu keskellä pääkäytävää niin kuin elämän puu keskellä kaupungin valtakatua uudessa paratiisissa (Ilm. 22:2). Joka kirkkoon oma elämän puunsa, käen kukuntapuu, iso tammi tai pyhä pihlaja, sypressi jonka alle voi mennä lepäämään. Kirkon varityksessä taivaan ja Marian sininen vahvemmin esiin.

Sininen väri onkin jo tulossa liturgisten värien joukkoon.
Kenties on erityisesti naisten asia avata ovet luonnon
läsnäololle myös kirkossa.

(väliotsikoita:) Ennen ihmistä oli luonto.
Luonnonkielellä. Äiti Maan korut lainassa. Köynnöksiä,
liljankukkia ja härkiä. Kirjallinen jatkumo.
Punamultahautojen kuvat.

Herra Jumala piti puhuttelua paratiisin illan viileydessä:
- Nainen, mitä oletkaan tehnyt!

Huomaa huutomerkki.
Kehaisua Jumalan puolelta.

Vuosituhansien takaa huuto palaa kaikuna korviini:
Mitä oletkaan jättänyt tekemättä, nainen!
Peloissasi kätkit leiviskän
(tai hedelmähän se oli) jolla sinun piti asioida.
Joko nyt olisi aika haukata toinen pala,
ennen kuin mies syö koko omenan.
(Liisa Marjatta Järvinen)

3. NAISEN ASKELEET PARATIISISTA

”Hän otti siitä hedelmän ja söi ja antoi myös miehelleen”
(Raamattu)

(väliotsikoita:) Tiedonjanoinen nainen. Myyttinen
keskustelu. Nainen ja viisaus. Samasta puusta syöneet.
Miksi juuri käärme? (tästä seuraavassa ote)
Miksi juuri käärme? Miksi jahvistinen kertoja tuo naiselle
keskustelukumppaniksi juuri käärmeen? Miksi ei vaikka
merihirviötä, Leviatania, jonka Jumala loi muuten vain
telmimään meressä (Ps. 104:26). Siinä olisi ollut kaksi
leikkisää yhdessä, viisaus ja merihirviö, maata ja merta
koetteleva antiikin draama siitä olisi syntynyt...
Kenen kanssa nainen keskusteli? - Kenen kanssa nainen
lopulta keskusteli, kun hän keskusteli käärmeen kanssa?
Perinteinen tulkinta on itse paholainen, joka otti
käärmeen muodon - hänet tapaamme edelleen
julistuksessa - näin myös aiemmin juutalaiset ja
kristilliset kommentaattorit. Nykyisin paholaisen
personifikaatio pistetään pikemminkin jahvistisen kertojan
piikkiin, koska Vanhan Testamentin vanhemmissa osissa
ei ole muita merkkejä persoonallisesta pahasta.
Siitä Raamatun tutkijat ovat yleensä yhtä mieltä, että
käärmeen kuva tulee idästä, kanaanilaisesta
hedelmällisyyskultista...

Käärme voidaan tulkita myös naisen omaksitunnoksi,
jonka kanssa hän käy keskustelua, tai vielä rajummin
naiseksi itseksensä...

Moderni bibliodraamallinen tarkastelutapa tulee lähelle
omatuntotulkintaa: nainen projisoi käärmeeseen sen osan

ajatuksistaan, mitä ei uskalla tunnustaa omakseen. Itse olen käyttänyt tätä keinoa kaunokirjallisessa paratiisitutkistelussani kirjassa ”Naispapin päiväkirja”.

(väliotsikoita:) Käsikyn parannettu painos. Mistä käärme on kotoisin? Lankeemuksen yhteinen häpeä. Tuomiopäivä paratiisissa. Ateriyhteys. Otsa hiessä sinun on hankittava leipäsi. Patriarkalismin taakka (tästä seuraavassa ote).

Patriarkalismin taakka: - Naisen saama rangaistus laajenee sitä mukaa, kun naiset tarttuvat työelämään - ja milloin eivät olisi tarttuneet - äitiytensäkin ohella. Ilman lasten synnyttämisen kärsimyksiäkin naisen rangaistus sisältää jotakin, joka tuottaa hänelle kipua oleellisesti naisena.

Raija Sollamo nimittää tätä patriarkalismin taakaksi. Yllättävää miten yksi moderni ilmaisu, ”patriarkalismi”, myyttien kielenkäytön tulkkina, ”hän pitää sinua vallassaan”, avaa asian uutena ja kiinnittää sen selkeämmin nykyaikaan.

”Kertomuksen miehinen kertoja on ollut yllättävän tarkkasilmäinen ja empatiakykyinen, kun on nähnyt patriarkalismin naisen elämän vaivana ja taakkana. Patriarkalismi asetetaan kärsimyksenä raskaan työnteon ja synnytyskipujen rinnalle.” (Sollamo)

Sollamo pitää hämmästyttävänä, että miesten hallitseman yhteiskunnan tuotteessa, jollaisia Raamatun alkukertomukset ovat, kyetään tällaiseen itsekritiikkiin: patriarkalismi naisen rangaistuksena.

Tekee mieli epäillä, onko jahvistinen kirjoittaja ajatellut yhtä loppuun asti mitä kirjoitti kuin tämän päivän oppinut teologi, ehkä pilke naisen silmäkulmassaan.

Eikä tämän kohdan mielenkiintoa kutkuttavaa jännitteisyyttä vähennä yhtään se, että saman jakeen (3:16) sisällä puhutaan sekä miehen vallasta naisen yli että naisen halusta mieheen. Tuota halua tuskin voi pitää rangaistuksena, pikemminkin se on salakuljetettua suitsutuspihkaa paratiisista. Osaksi kärsimystä se tulee kuitenkin sitä kautta, että juuri tämän halunsa johdosta nainen joutuu miehen valtaan.

(väliotsikoita:) Miten kävi käärmeelle? Ulos paratiisista.

”Jo minulta valta vaipui” (Kalevala)

(väliotsikoita:) Kateus vie kalat mereen. Mikä ihmeen sampo? Meritaistelu. Olutta ja leipää. Taivaanvalojen kosminen näytelmä. ”Kaunis källeröinen”. Ukon ja Ilmarisen tekovalot. Maailmanlopun kuvia. Myyttinen säikähdys (tästä seuraavassa ote).

Myyttinen säikähdys: - Musertavan iskun Louhelle tuntuu antavan hänen oma pelkonsa, myyttinen säikähdys, jonka syitä on vaikea eritellä.

Syntyy tappelu, kun Väinämöinen saapuu ryöstämään valoja Pohjolasta. Louhi joutuu näkemään, miten suuri

laulaja tarttuu tarvittaessa myös miekanvarteen...
Väinämöinen ei saa kuitenkaan kivivuorta auki ja palaa
kotiinsa, ei luovuttaneena vaan järeämpiä aseita
takomaan. Seppo Ilmariselle on taas töitä...

Louhi pelästyy. Hän käy itse vapauttamassa valot...
Mitä Louhi pelästyi?..

Myyttisen säikähdyksen syy on kiteytettävissä kuitenkin
yhteen ainoaan sanaan: sampo. Sampo piti Pohjolan
suurta naista pystyssä lähestulkoon ilman muita
tukijoukkoja. Kun sampo kaatui, kaatui nainenkin.

Mikä sitten piti Pohjan akkaa pystyssä ennen sampoja?
Unelma sammosta.

Jostakin syystä Louhi ei jaksanut sovitella käteensä
jäänyttä sammon ripaa enää mihinkään uuteen oveen. Nyt
olisi tarvittu kannustusta vierestä, mutta se puuttui. Tästä
”paratiisista” nainen lähti yksinään...

(väliotsikoita:) Kunniallinen lähtö. Suu kivistä, pää
savesta. Kalevalan itkut. Louhen kaukaiset perintötekijät
(tästä seuraavassa ote).

Louhen kaukaiset perintötekijät: - Louhi ei ole kuitenkaan
vain pohjoisten perintötekijöidensä varassa. Aiemmin jo
tässä tutkimuksessa on viitattu hänen mahdolliseen
kaukaiseen esiäitiinsä Lilitiin.

Nimi löytyy myös Raamatusta profeetta Jesajan
kirjasta: ”Villikoirat ja sakaalit siellä kohtaavat, villivuohi
villivuolta kutsuu. Siellä lepäilee Lilit, öinen velhotar,
siellä hän löytää rauhallisen sijan” (Jes. 34:14).

Missä Lilit tässä lepäilee? Erämaassa, autioituneessa
Edomissa...

Myöhempi juutalainen perinne Talmudista alkaen pitää
Lilitä Aadamin ensimmäisenä vaimona...

Haavion ”Suomalaisen mytologian” sivua koristaa kuva
Hattulan kirkon seinämaalauksesta, joka esittää Eevan
luomista. Vieressä seisoo kalanpyrstöinen Lilit tapausta
katselemissa...

Perintönsä Lilit jätti jälkeläisilleen mitä
vaihtelevimmissa rooleissa: paitsi Aadamin ensimmäisenä
vaimona ja myrskyn demonina, myös lumoojattarena ja
viettelevänä tanssijattarena, siivekkäänä demonina,
Samaelin partnerina, pahuuden valtakunnan
kuningattarena. Aiemmin jo oli puhetta Lilitistä Saban
kuningattaren roolissa. Kansantaruissa hänet yhdistettiin
myös Troian Helenaan. Hyvällä syyllä voi olettaa että
jotakin tämän myrskyn demonin geeneistä on kulkeutunut
myyttien lentoreittejä pitkin pohjoisen maan Louheen ja
sitä kautta hänen lihaa ja verta oleviin sisariinsakin.

Jotakin kertoo maailmanmenosta myös se, että myrskyn
demoniin asti on mentävä, jotta nykyajan nainen löytäisi
itselleen mallin miehen edessä
alistumattomasta/alistamattomasta naisesta. Louhi tarjoaa
kotimaisen tai ainakin kotimaistuneen version
suomalaisille naisille. Olisi aika etsiä toden teolla Pohjan
akka esiin ja kuunnella, mitä hänellä kaikessa
moninaisuudessaan on sanottavaa.

”Valehtelee kuin kreetalainen” (Kreeta)

(väliotsikoita:) Paratiisin valtaus ja tuho. Sotaiset maahanmuuttajat. Seireenien laulut. Luonnonvoimien armoilla. Mereen uponnut paratiisi. Sinuhe egyptiläinen Kreetalla. Muuan muuttumisleikki.

Terveisiä paratiisista (Raamattu, Kalevala, Kreeta, yhteenvetoa)

(väliotsikoita:) Paratiisin väliaikaisuus. Paratiisista on päästävä pois. Kuoleman läsnäolo. Aseet paratiisin portinpielessä. ”Ostakoon miekan.” Lohdullisia mielikuvia. Naisen seksuaalisuus – synti vai ilo? (tästä seuraavassa ote)

Naisen seksuaalisuus – synti vai ilo? Synti – vastaa kirkkoisä Gregorius Nyssalainen (334-394) empimättä, jos osoitan otsikossa olevan kysymykseni hänelle.

Perusteluksi hän lisää, että seksi ei kuulu ihmiselle joka on Jumalan kuva, seksi on eläimellistä ja syntiinlankeemuksen seurausta...

Alussa oli seksi. – Mahtaako olla mitään kirkon kannalta niin hankalaa yhdistelmää kuin nainen ja seksuaalisuus. Kuitenkin paratiisikertomukset viestittävät ihmisen seksuaalisuudesta alusta alkaen...

Mihin katoaa paratiisin porttien ulkopuolella ihmisten ilo toisistaan? Eräs vastaus on: naiskuvan muutokseen.

(väliotsikoita:) Huoranhelyt rinnoilla. Seksuaalisesti ahdistuneet kirkkoisät. Miten on mahdollista? (tästä seuraavassa ote).

Miten on mahdollista? - Edellä on esitetty kirkon historiasta vain muutamia esimerkkejä, joissa nainen, seksi ja synti kietoutuvat uskomattomaksi vyyhdeksi - kirkon ulkopuolelta löytyvät omat verkkonsa. Miten tämä on mahdollista?

Miten ihminen voi ekseyä niin kauas Jumalan siunaamasta hedelmällisyydestä ja sen ilosta? Miten mies omassa selityksissään? Miten nainen hyväksyessään ne?

Miten on mahdollista, että ihmiset pyristelevät edelleen samoissa verkoissa tänäkin päivänä? Kun yhdeltä suunnalta kuuluu taas, että naisen seksuaalisuus on yhtä kuin synti, niin toisaalla pappi kieltäytyy jakamasta toiselle papille ehtoollista sen vuoksi, että tämä toinen pappi on nainen ja elää pappautensa vuoksi julkisyhdyksissä.

Keskustelussa naisen pääsystä papinvirkaan seksuaalisuus kietoutui (ja kietoutuu yhä) uskontoon niin syvältä, että sitä tuskin huomaa.

Mikä tekee naisesta syntisemmän kuin miehestä? Jos luomisesta kumpuava hedelmällisyyden siunaus näkyy naisesta paremmin kuin miehestä, miten se voi olla synti. Kysymys on pikemminkin vääristyneestä miesnäkökulmasta ja/tai seksuaalisuuden alistamisesta vallan välineeksi.

(väliotsikoita:) Ihminen on sukupuoli. Naisten halut.

Luomakunnan yhteinen maailma. Nooa ja Utnapistim ja heidän vedenpaisumuksensa. Mikä mies? Kaikkien katastrofien perustyyppi.

Miksi Eeva haukkasi?

Miksi Saara nauroi?

Miksi Maria lauloi?

Jokainen nainen sisältää vähintään yhden arvoituksen.

Mies sitä ratkoo.

(Liisa Marjatta Järvinen)

4. NAISEN UUSI TULEMINEN

(väliotsikoita:) Myyttien ikkunat tulevaisuuteen.

Tieteellinen Genesiskertomus. Sotkan munaakin pienempi alku. Avaruuden ovenkahva (tästä seuraavassa ote).

Avaruuden ovenkahva: - Tieteellisen genesiskertomuksen kirjoittajat hännäävät lukijoitaan ajatteluun tekemällä kummallisia kysymyksiä, esimerkiksi: ”Miksi muistamme menneen mutta emme tulevaa?” tai näkemällä uusvanhoja näkyjä, esimerkiksi maailmankaikkeuden nousemassa ”avaruus-aika –vaahdosta kuin antiikin Venus”...

Tutkijat löytävät avaruuden pinnasta myös ”pikkuruisen kahvan”, joka voi olla ”kokonaisen uuden maailmankaikkeuden alku, maailmankaikkeuden joka on kiinni omassamme vain madonreikä tunneilla”. Mikä mahdollisuus Louhelle, jonka käteen jäi kahva sammon särkyessä. Siitä vaan Pohjan akka tiedettä tekemään, kahva kiinni avaruuden pintaan ja ovi uuteen maailmaan aukeaa. Pohjolan piioillekin löytyy töitä, sillä tieteentekijät puhuvat ”vauvauniversumeista”, joita tästä puuhasta saattaa syntyä.

(väliotsikoita:) Loppu hiljaa hiipumalla. Elämälle tarjottu mahdollisuus. Puiden juurevat puheet. Elämän puu ja nainen (tästä seuraavassa ote).

Elämän puu ja nainen: - Elämän puun alku ja olemassaolo muiden paratiisin puiden joukossa huomataan jo luomisessa, vaikka se jääkin tiedonpuun varjoon. Varsinaisesti sen tärkeys tulee esille vasta paratiisista karkoituksen yhteydessä. Sekä paratiisista lähtö että sen portilla oleva vartio määritellään elämän puusta käsin.

Täydessä runsaudessaan elämän puu näkyy Raamatun kansien sisällä vasta Ilmestyskirjan kuvaamassa uudessa paratiisissa (Ilm. 22:2).

Kenellä muulla on katoavaisuuden keskellä joka kuukausi uuden sadon mahdollisuus olemuksessaan? Naisella. Uuden paratiisin elämän puu on hedelmällisyydessään hyvin feminiininen. Yllättävää, sillä Ilmestyskirja on suhteessa naisiin ambivalenttinen...

Naisen kädet ja rinnat on silläkin egyptiläisellä elämänpuulla/taatelipalmulla, joka sisältyy Timo Veijolan ”Elämän puu” –katsaukseen. Jumalatar ojentaa kuolleelle ruokaa ja juomaa taatelipalmun lehvistöstä...

(väliotsikoita:) Elämän puu ja ikuinen nuoruus. Pyhien puiden metsikkö. Saunan polttopuut. Luonnon suojelijat vai luonnon suojelemat. Runoilijoiden malli. Käärmeen tie kalliolla. Myyttien käärmepeilot. Käärmeen parantava voima. Lohikäärme ja sankari/sankaritar. Käärmeen synty. Jumalan pilkkaa. Käärme luo uutta nahkaa (tästä seuraavassa ote).

Käärme luo uutta nahkaa: - Käärme luo jatkuvasti uutta nahkaa, ominaisuus joka korostuu myyteissä ja taruissa. Erityisesti juuri tämän uudistumiskykynsä ansiosta käärme sopii naisen symboliksi. Nainen on miestä enemmän joutunut luopumaan vanhasta nahastaan ja pukeutumaan uuteen elämän eri alueilla.

Muutama esimerkki:

Kristityillä naisilla oli arvostettu asema alkukirkossa, kuten aiemmin on ollut puhetta. Varsin pian naiset kuitenkin syrjäytettiin kristillisessä kirkossa. ”Jos he tahtovat tietoa jostakin, heidän on kysyttävä sitä kotona omalta mieheltään” (1Kor. 14:35), julisti Paavali. Kuitenkin noin 300-luvulta lähtien luostarit antoivat vaihtoehdon myös yksinäisille naisille, neitsyille ja leskille, joille ei ollut mahdollista kysyä kotona omilta miehiltään.

Nahan luominen jatkuu: vähitellen kirkko on sallinut keskuudessaan muitakin naisen rooleja pyhäkoulunopettajasta ja lähetyssaarnaajasta pappiin asti. Ympyrä sulkeutuu: aivan viime aikoina on kehitelty luterilaista luostaria kuin paluuna vanhaan. Enonkosken luostari, jonka perustamisasiakirja allekirjoitettiin 9.3.1993, on tarkoitettu sekä miehille että naisille. Ollaan palaamassa (!) kumppanuusyhteisön suuntaan kuin muistumana kaukaa Kreetan minolaisuudesta...

Kumppanuuden kehittäminen. – Kumppanuuden soisi uudestisyntyvän, leviävän ja juurtuvan kirkkoon, jonka virkakysymys edelleen on ongelmallinen. Mitä papit edellä, sitä muut perässä. Kumppanuus lienee ainoa realistinen vastaus kirkon tasa-arvokysymykseen. Tasa-arvotoimikuntien ja –suunnitelmien sijasta kirkko voisi kielellisestikin siirtyä puhumaan kumppanuuden kehittämisestä.

Eteneminen miehen ja naisen kumppanuudessa ei ole helppoa, sillä perinteet ovat kirkossa erityisen vahvat. Vuosisatojen ajan on julistettu: - Miehet, veljet, mitä meidän pitää tekemän? - Rakastakaa uskonveljiä... - Olemme velvolliset panemaan henkemme alttiiksi veljemme puolesta... - Lopuksi, veljet: iloitkaa.

Kenen miehen itsetunto tai usko olisi kestänyt elämänmittaisen puhuttelun: rakkaat sisaret, äidit ja tyttäret.

Joko nyt olisi aika tuntea/tunnustaa pisto sydämessään ja huudahtaa yhdessä: - Sisaret ja veljet, mitä meidän pitää tehdä? (Apt. 2:37)

Raamatun tekstiä ei voi eikä tarvitse muuttaa, se

heijastaa puhutteluissaan omaa aikaansa. Mutta vastaavasti tämän päivän kristityn ei tarvitse degeneroitua menneeseen. Taakse päin katsominen väärällä hetkellä on ennenkin jähmettänyt ihmisen liikkumattomaksi suolapatsaaksi (Gen. 19:26).

Käärme ja nahan luominen on yhä mallikelpoinen ja rohkaiseva kuva naisen kiemurtelusta etsiessään omaa reittiään miesten rakentamassa maailmassa, vaikka se monesti tuntuukin käsittämättömältä. On paljon muutakin, mikä ylittää ymmärryksen.

”Kolme on, joita en käsitä,
neljä jotka ylittävät ymmärrykseni:
kotkan tie taivaalla,
käärmeen tie kalliolla,
laivan tie ulapalla,
miehen tie nuoren neidon luo.”
(Snl 30: 18-19)

Kenet Jumala siunasi ensimmäiseksi?
Meripedon.
Muuten vain leikitsemään luodun
meressä telmimään
tekijänsä iloksi.
Pedon sukellus mittaa
siunauksen syvyyttä.
(Liisa Marjatta Järvinen)

Tähän päättyy referaati Liisa Marjatta Järvisen
tutkimustyöstä ”Naisen myyttinen säikähdys”.
Seuraavassa vielä lähdeluettelo.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

RAAMATTUUN LIITTYVÄ
RAAMATTU, käänös hyväksytty kirkolliskokouksessa
1992.
Aimo T. NIKOLAINEN, Meidän maailmamme, 1979.
Gerhard von RAD, Genesis, A Commentary, eng.laitos
1961/1972 (alk. saks. 1949).
Raija SOLLAMO - Ismo DUNDERBERG, toim. Naisia
Raamatussa. Viisaus ja rakkaus. 1992.
Gordon J. WENHAM, Word Biblical Commentary,
Genesis 1-15, 1991.
Claus WESTERMANN, Am Anfang, 1.Mose, 1986.
Claus WESTERMANN, Biblischer Kommentar Altes
Testament, 1970.
Edwin YAMAUCHI, Ensimmäisten kristittyjen maailma
(suom. Marja Liljeqvist, alkuper. eng. The World of the
First Christians, 1981.

KALEVALAAN LIITTYVÄ

KALEVALA, toim. Elias Lönnrot, Uusi Kalevala ilmestynyt ensi kerran 1849, tutkielmassa käytetty kpl 1955 (kieliasun valvojat Jalo Kalima, O. Manninen).
EDDAN JUMALRUNOT (suom. Aale Tynni) 1982.
Martti HAAVIO, (toim.) Laulupuu. Suomen kansan tunnelmarunoutta. 1967.
Martti HAAVIO, Suomalainen mytologia, 1967.
Lauri HONKO (toim.), Kalevala ja maailman eepokset, 1987, Kalevalaseuran vuosikirja 65.
Matti KLINGE, Muinaisuutemme merivallat, 1984.
Juha PENTIKÄINEN, Kalevalan maailma, 1989.
SUOMEN KIRJALLISUUS I, Kirjoittamaton kirjallisuus (toim. Matti Kuusi) 1963 ja III Turun romantikoista Aleksis Kiveen (toim. Lauri Viljanen) 1964.

KREETAAN LIITTYVÄ

David BELLINGHAM, Kreikan mytologia, 1990, suom. Juha Väänänen (eng. alkuteos An Introduction To Greek Mythology, 1989).
Thomas DAVID – Susanna WORM – Johannes GAITANIDES, Kreikan saaristo, suom. Taisto Nieminen, 1982 (saks. alkuteos 1980).
Riane EISLER, Malja miekka. Historiamme, tulevaisuutemme. Suom. Satu Hassi, 1987 (eng. alkuteos 1987).
Jacquetta HAWKES, Dawn of the Gods, 1968.
HELLEENIEN MAAILMA, Otavan suuri maailmanhistoria 3, 1983, suom. laitoksen päätoimittaja Matti Klinge.
Maarit KAIMIO – Paavo CASTREN – Jorma KAIMIO, Antiikin myytit ja uskonnot, 1979.
Päivi SETÄLÄ, Antiikin nainen, 1993.

MUITA AIHEESEEN LIITTYVIÄ KIRJOJA

Franciscus ASSISILAINEN, Kutsu köyhyyteen (suom. Seppo A. Teinonen) 1981, Hengen tie 4.
ENCYCLOPAEDIA JUDAICA 1.p. 1972, 4.p. 1978, Gershom Scholem, Lilith ss 245-249.
Kari ENQVIST – Jukka MAALAMPI, Tyhjästä syntynyt, 1994. Nykytieteen käsitys maailmankaikkeuden rakenteesta.
GILGAMES, Maailman vanhin sankaritaru (suom. Armas Salonen) 1980.
Herbert HAAG – Katharina ELLIGER, Stört nicht die Liebe, 1986. Die Diskriminierung der Sexualität - ein Verrat an der Bibel.
Paavo HAAVIKKO, Puiden ylivertaisuudesta. Runoja. 1993.
Tapani HARVIAINEN – Simo HEININEN – Aarre HUHTALA, Opi nyt vanha ja nuori, Mikael Agricola tänään. 1990.
HOMEROS, Odysseia (suom. Otto Manninen), 5.p. 1990.
Liisa Marjatta JÄRVINEN, Naispapin päiväkirja. Ihmisen syntysanat. 1989.

Irma KORTE, Nainen ja myyttinen nainen, 1988.
Heikki KOTILA (toim.), Yhteisöt ja kirkon uudistuminen, 1994.
Tapani PENNANEN, Synty ja kuolema, 1989. Erityisesti Timo Veijolan artikkeli Elämän puu.
Geoffrey PARRINDER, African Mythology, 1973.
Kullervo RAINIO, Nurkkapöydässä. Runoja. 1945.
SAPFO, Iltatähti, häälaulu, suom. Pentti Saarikoski, 1969.
Kirsti SIMONSUURI, Ihmiset ja jumalat, 1994.
Merja TUOMINEN-GIALITAKI, Kreeta – tuulten ja myyttien saari, 1990. Matkaopas.
Merja TUOMINEN, Kreeta, Zeuksen paratiisi, 1985. Opaskirja.
Mika WALTARI, Sinuhe egyptiläinen, 1945.
Antonis VASSILAKIS, Knossos. Mythology-history guide of the archaeological site. (kr. 1992)

ARTIKKELIT, LEHDET, JULKAISUT

Harald Haarmann, Maria-kultti, artikkeli HS no 83, 26.3.1995.
Kati Heikkilä, Suomalainen pihlaja, Hiidenkivi 3/95 ss 28-29.
Esko Koivusalo, Milloin ukko ylijumala pärskyi? Hiidenkivi 3/95 ss 26-27.
Museovirasto, Terra Tavestorum, hämäläisten maa, 1994 (julkaisun pt Ritva Väre).
Oili Mäki, Häpeän olla nainen! Uusi Suomi no 114, 29.4.1990.
Päikki Priha (toim.), Maria-teksteileitä idästä ja lännestä, näyttelyesite 1994.
Wille Riekkinen, Eksegeettisiä näköaloja luomisteologiaan, TA 1/1990.
Pirkko Sihvo (toim.), Mull on korvat kontiolta. Loitsuja ja taikoja. 1986.
Raija Sollamo, Vanhan Testamentin luomiskertomukset ja luomisusko, TA 2/1982.
Raija Sollamo, Ja alussa, Tiede 2000, 6/1985.
Mari Teinilä, Kankaaseen kudottu Maria, Kirkko ja Kaupunki no 33, 7.9.1994, selostus Maria-tekstiilinäyttelystä.

PAINAMATTOMAT

Liisa Järvinen, Jumalan unelma naisesta, esitelmä 21.4.1990 Ilo olla nainen-tapahtumassa Wanhassa Satamassa.
Mirja Miettinen, Kivikauden punamultahaudat – heijastus kulta-ajasta, 11.10.1994, Kansallismuseon esitelmäsarja, muistiinpanojen pohjalta.